تالاق هۆكۈملىرى

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا۟ ٱلْعِدَّةَ ۖ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ رَبَّكُمْ ۖ
لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنۢ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّآ أَن يَأْتِينَ بِفَٰحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ ۚ
وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ ٱللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُۥ ۚ لَا تَدْرِى لَعَلَّ ٱللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا ﴿١﴾ فَإِذَا بَلَغْنَ
أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا۟ ذَوَىْ عَدْلٍ مِّنكُمْ وَأَقِيمُوا۟
ٱلشَّهَٰدَةَ لِلَّهِ ۚ ذَٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِۦ مَن كَانَ يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۚ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّهُۥ
مَخْرَجًا ﴿٢﴾ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ۚ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُۥٓ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَٰلِغُ أَمْرِهِۦ ۚ
قَدْ جَعَلَ ٱللَّهُ لِكُلِّ شَىْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾ ﴾

﴿ئى پەيغەمبەر! (ئۇممىتىڭگە ئېيتقىنكى) سىلەر ئاياللارنى تالاق قىلساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتىگە (لايىق پەيتتە يەنى پاكلىق ھالىتىدە) تالاق قىلىڭلار. (نەسەب ئارىلىشىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن) ئىددەتنى ساناڭلار، پەرۋەردىگارىڭلار اللّٰه دىن قورقۇڭلار، (ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشمىغىچە) ئۇلارنى ئۆيلىرىدىن چىقىرىۋەتمەڭلار، ئۇلارمۇ (ئۆيىدىن) چىقمىسۇن، ئۇلار پەقەت ئوچۇق پاھىشە قىلسىلا ئاندىن (ھەدنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن) چىقىدۇ، ئەنە شۇ اللّٰه نىڭ قانۇنىدۇر، كىمكى اللّٰه نىڭ قانۇنىدىن ھالقىپ كېتىدىكەن، ئۇ ئۆزىگە زۇلۇم قىلغان بولىدۇ، سەن بىلمەيسەنكى، اللّٰه شۇنىڭدىن كېيىن (يەنى تالاقتىن كېيىن) بىرەر ئىشنى مەيدانغا كەلتۈرۈشى مۇمكىن. ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشقان چاغدا، ئۇلار بىلەن چىرايلىقچە يېنىشىڭلار ياكى ئۇلار بىلەن چىرايلىقچە ئۈزۈلىشىپ كېتىڭلار، (يېنىشقان، ئاجراشقان چېغىڭلاردا) ئاراڭلاردىن ئىككى ئادىل گۇۋاھچىنى گۇۋاھ قىلىڭلار، خۇدالىق ئۈچۈن (توغرا) گۇۋاھ بولۇڭلار، بۇنىڭ بىلەن (يەنى بۇ ھۆكۈم بىلەن) اللّٰه قا ۋە ئاخىرەت كۈنىگە ئىمان ئېيتقان كىشىگە ۋەز ـ نەسىھەت قىلىنىدۇ، كىمكى اللّٰه دىن قورقىدىكەن، اللّٰه ئۇنىڭغا چىقىش يولى بېرىدۇ. اللّٰه ئۇنىڭغا ئويلىمىغان يەردىن رىزىق بېرىدۇ، كىمكى اللّٰه قا تەۋەككۇل قىلسا، اللّٰه ئۇنىڭغا كۇپايە قىلىدۇ، اللّٰه ھەقىقەتەن مەقسىتىگە يېتەلەيدۇ، اللّٰه ھەقىقەتەن ھەر بىر نەرسە ئۈچۈن مۇئەييەن مىقدار، مۇئەييەن ۋاقىت بەلگىلىدى﴾.

ــ سۈرە تالاق 1 ـ، 2 ـ، 3 ـ ئايەتلەر

سۆزلۈكلەر تەھلىللىرى

لِعِدَّتِهِنَّ : (ئۇلارنىڭ ئىددىتىگە) يەنى ئۇلارنىڭ ئىددەت تۇتۇشىغا لايىق زاماندا، ياكى ئۇلارنىڭ ئىددەت تۇتۇش زامانىنىڭ كىلىشىگە.

جۇرجانى مۇنداق دەيدۇ: «بۇ سۆز، ئۇلار ئىددەت تۇتسا بولىدىغان زاماندا دىگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. خوتۇن كىشىنىڭ ئىددىتى بولسا ئۇنىڭ ھەيز كۈنلىرىنى ۋە ئېرىگە ھازا تۇتۇش كۈنلىرىنى ئۆتكۈزۈشىدىن ئىبارەتتۇر. ئۇ سۆز ئەسلىدە ساناقتىن كېلىپ چىققان. چۈنكى تالاق قىلىنغان ئايال مۇئەييەن قېتىم ھەيز كۆرۈش كۈنلىرىنى، ياكى ھامىلدارلىق كۈنلىرىنى ۋە ياكى تۆت ئاي ئون كۈننى ساناپ توشقۇزىدۇ.»[1]

وَأَحْصُوا: (ساناڭلار) يەنى تولۇق ئۈچ قېتىم ھەيز كۆرگىچە بولغان كۈنلەرنى دىققەت بىلەن ساناپ تولۇق توشقۇزۇڭلار. ئۇنىڭ سۆز تومۇرى «ئىھسائ» بولۇپ، ئۆتمۈشتىكىگە ئوخشاش ساناقنى تاش بىلەن ساناشنى كۆرسىتىدۇ. كېيىنچە ئۇ ساناق ئۈچۈن ھەقىقي ئاتالغۇ بولۇپ قالغان[2].

وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ: (الله دىن قورقۇڭلار) يەنى سىلەر بىلەن الله نىڭ ئازابى ئارىسىدا سىلەرنى ھىمايە قىلىدىغان ۋە قوغدايدىغان قالقان بەرپا قىلىڭلار. بۇ، الله نىڭ بۇيرۇقلىرىغا ئىتائەت قىلىش، مەنئى قىلغان ئىشلىرىدىن يېنىش بىلەن ۋۇجۇدقا چىقىدۇ[3].

فَـٰحِشَةٍ: (پاھىشە)، بۇ سۆز، قەبىھ سۆز ۋە ئىش ـ ھەرىكەتلەرنى كۆرسىتىدۇ. قەبىھ گۇناھلار ۋە يامان ئىشلارنىڭ ھەممىسى پاھىشە دەپ ئاتىلىدۇ. شۇڭا زىنامۇ پاھىشە دەپ ئاتالغان. الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿زىناغا يېقىنلاشماڭلار، چۈنكى ئۇ قەبىھ ئىشتۇر، يامان يولدۇر﴾[4].

حُدُودَ ٱللَّهِ: (الله نىڭ قانۇنىدۇر)، الله نىڭ قانۇنى ئىككى تۈرلۈك بولۇپ، بىرى ئىنسانلار ئۈچۈن ئۇلارنىڭ يېمەك ـ ئىچمەكلىرىدىن ھالال ۋە ھارام قىلىپ بېكىتىپ بەرگەن بەلگىلىمىنى كۆرسىتىدۇ. يەنە بىرى مەنئى قىلىنغان ئىشنى قىلغۇچىنى جازالاش ئۈچۈن بېكىتىپ بەرگەن بەلگىلىمىنى كۆرسىتىدۇ. مەسىلەن ئوغرىلىق قىلغۇچىنى جازالاش قانۇنىغا ئوخشاش[5].

---

[1] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 153 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 288 ـ بەت.
[2] ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 282 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 133 ـ بەت.
[3] ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى.
[4] سۈرە ئىسرا، 32 ـ ئايەت.
[5] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 255 ـ بەت.

www.munber.org

ظَلَمَ نَفۡسَهُۥ: (ئۆزىگە زۇلۇم قىلغان بولىدۇ)، زۇلۇم بىر نەرسىنى ئۆز ئورنىدىن باشقا يەردە قويۇشنى كۆرسىتىدۇ.

أَجَلَهُنَّ: (ئۇلارنىڭ ئىددىتى)، «ئەجەل» دېگەن بۇ سۆز ۋاقىتنىڭ توشۇشى، ئاخىرقى مۇددەت دېگەن مەنىلەردە كېلىدۇ. ئايەتتە: ئۇلار ئىددىتى توشىدىغان ۋاقىتقا يېقىنلاشسا دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ[1].

بِمَعۡرُوفٍ: (چىرايلىقچە)، بۇ سۆز ياخشى دەپ قارالغان ئىشلارنى كۆرسىتىدۇ. ئۇ ئەسلىدە يامان ئىشنىڭ زىتىنى ئىپادىلەيدۇ. ئۇ كۆپ مەنىنى ئۆزىگە جەم قىلغان سۆز بولۇپ، الله تائالاغا ئىتائەت قىلىش، ئۇنىڭغا يېقىنلىق ئىزدەش، كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىش قاتارلىقلاردىن ئىبارەت ياخشى ئىشلارنى قىلىشنى، شەرىئەت ياخشى دەپ قارىغان ھەممە ياخشى ئىشلارنى قىلىشنى، شەرىئەت مەنئى قىلغان ھەممە يامان ئىشلارنى قىلماسلىقنى كۆرسىتىدۇ.

چىرايلىقچە يېنىشىۋېلىش بولسا ئەرنىڭ ئايالىغا بولغان ھەققىنى ئادا قىلىشنى، چىقىشىپ ئۆتۈشنى، ياخشى مۇئامىلە قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. چىرايلىقچە ئۈزۈلۈشۈپ كېتىش بولسا ئايالىنىڭ مەھرىنى ئادا قىلىشنى، كۆڭلىنى ياساپ ئاز - تولا نەرسە بېرىشنى، ئادا قىلىشقا تېگىشلىك بولغان ھەقلەرنى ئادا قىلىشنى، شەرتلەرگە ۋاپا قىلىشنى كۆرسىتىدۇ[2].

ذَوَيۡ عَدۡلٍ: (ئىككى ئادىل گۇۋاھچىنى) يەنى ئادىللىق بىلەن گۇۋاھلىق بېرىدىغان ئىككى ئادەمنى. سۆزى ۋە ھۆكمىگە كىشىلەر رازى بولىدىغان ئادەم ئادىل دېيىلىدۇ. ھەسەن مۇنداق دەيدۇ: «ئىككى ئادىل گۇۋاھچى مۇسۇلمانلاردىن بولۇشى كېرەك.»[3]

يَتَوَكَّلۡ: (تەۋەككۇل قىلسا) يەنى الله تائالا رىزىق بېرىشكە ۋە ئىشلىرىنى قولايلاشتۇرۇپ بېرىشكە كېپىلدۇر دەپ بىلىپ، پۈتۈن ئىشلىرىدا الله قا تايانسا ۋە يۆلەنسە، ئۇ ھالدا يالغۇز الله غىلا ئىلتىجا قىلىدۇ ۋە ئىشلىرىنى ئۇنىڭغا تاپشۇرىدۇ[4].

حَسۡبُهُۥٓ: (ئۇنىڭغا كۇپايە قىلىدۇ)، مۆمىننىڭ مۇنۇ سۆزى مۇشۇ مەنىدە كېلىدۇ: «الله ماڭا كۇپايىدۇر، الله نېمىدېگەن ياخشى ھامىي!»

بَٰلِغُ: (يېتەلەيدۇ) يەنى ئەمرىنى ئىجرا قىلىدۇ. ئايەتتە، الله سىلەردىن كۈتكەن ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

---

[1] ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 - جىلد، 134 - بەت. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 - جىلد، 226 - بەت.
[2] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 - جىلد، 226 - بەت.
[3] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 - جىلد، 159 - بەت.
[4] ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 8 - جىلد، 292 - بەت. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 - جىلد، 161 - بەت.

قَدَرًا: (مۇئەييەن مىقدار، مۇئەييەن ۋاقىت)، ھەر نەرسە ئۈچۈن مۇئەييەن مىقدار، مۇئەييەن ۋاقىت بەلگىلىنىپ بولغانلىقى اﷲ تائالاغا تەۋەككۇل قىلىشنىڭ ۋە ئىشلارنى ئۇنىڭغا تاپشۇرۇشنىڭ ۋاجىپلىقىنى كۆرسىتىدۇ. چۈنكى بەندە رىزىق ۋە باشقا ئىشلارنىڭ پەقەت اﷲ تائالانىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن بولىدىغانلىقىنى بىلسە، ئۇنىڭ ئۈچۈن تەقدىرگە بويسۇنۇش ۋە اﷲ تائالاغا تەۋەككۇل قىلىشتىن باشقا يول قالمايدۇ[1].

ئايەتلەرنىڭ ئومۇمىي مەنىسى

اﷲ تائالا ئىسلام ئۈممىتىنى ياخشىلىققا يېتەكلىگۈچى، ھەقىقەتكە باشلىغۇچى پەيغەمبىرى مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنى شەرەپلەندۈرۈپ ۋە ھۆرمەتكە ئىگە قىلىپ، شۇنداقلا ئۈممىتىگە ئەسكەرتىش بېرىپ ۋە تەلىم بېرىپ شۇنداق خىتاب قىلىدۇكى، ئەگەر بىر مۇسۇلمان خوتۇنىنى تالاق قىلماقچى بولسا، ئۇنىڭ تالاق قىلىش ھەققى بار، لېكىن ئۇ ئۇنى تالاق قىلسا بولىدىغان ۋاقىتقا رىئايە قىلىشى، پەقەت ئۇنىڭ بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزمىگەن پاكلىق ھالىتىدە تالاق قىلىشى كېرەك. ئەگەر ئۇ بۇنىڭغا ئەمەل قىلىپ تالاق قىلسا، ئۆزى ھەم خوتۇنى خوتۇنىنىڭ ئىددىتىنىڭ تۈگىگەنلىكىنى، ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ ئارىسىدىكى تۇتقۇنىڭ ئاجراپ كەتكەنلىكىنى بىلىشى ئۈچۈن ۋاقىتنى ياخشى ھېسابلىشى ۋە ئىددەت كۈنلىرىنى ئىنچىكىلەپ سانىشى كېرەك. مۆمىن ئەمەلىنىڭ توغرا ۋە ساغلام بولۇشى ئۈچۈن ئادا قىلىنىۋاتقان ھەر بىر ئەمەلىدە، ۋۇجۇدقا چىقىرىۋاتقان ھەر بىر ئىشىدا اﷲ قا تەقۋادارلىق قىلىشنى، اﷲ دىن قورقۇشنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىشى لازىم.

ئىددەت تۇتىۋاتقان ئايال ئېرىنىڭ ئۆيىدە تۇرىدۇ. ئەرنىڭ ئۇنى ئۆيىدىن چىقىرىۋېتىشى دۇرۇس ئەمەس. ئايالنىڭمۇ ئۆيدىن چىقىپ كېتىشى، گەرچە ئېرى چىقىپ كېتىشكە رۇخسەت بەرگەن تەقدىردىمۇ، دۇرۇس ئەمەس. پەقەت ئايال ھەقىقەتەن پاھىشە قىلغان بولۇپ، ئەرنىڭ ئۇنىڭ بىلەن بىر ئۆيدە تۇرۇشى قىيىن بولۇپ قالسا، ئايال شۇ سەۋەبتىن ئۆيدىن چىقىپ كەتسە بولىدۇ. مانا بۇ اﷲ نىڭ ئەمرى ۋە ھۆكمىدۇر. ئۇ اﷲ نىڭ ئايرىغۇچى چېگرىسى بولۇپ، اﷲ ئۇنى بەندىلەرنىڭ ئىتائەت قىلىشى ئۈچۈن بەلگىلىگەن. كىمكى بۇ بەلگىلىمىدىن ئۆتۈپ كەتسە، اﷲ چەكلىگەن ئىشنى قىلغان، يامان ۋە ئۆزىگە پۇشايمان بولىدىغان ئىشقا گىرىپتار بولغان بولىدۇ. ئۇ بىلمەيدۇكى، ﴿اﷲ شۇنىڭدىن كېيىن (يەنى تالاقتىن كېيىن)﴾ ئۇنىڭ دىلىدا ئۇنى ئۆزگەرتىدىغان، ئايالنى ياخشى كۆرۈپ قالىدىغان ۋە ئۇنىڭ بىلەن ئۆي تۇتۇپ قېلىشنى خالايدىغان ﴿بىرەر ئىشنى مەيدانغا كەلتۈرۈشى مۇمكىن﴾. ئەگەر ئۇ تالاق ئىشىدا ئالدىراقسانلىق قىلمىسا ۋە قۇرئان كەرىمنىڭ كۆرسەتمىسىگە ئەگەشسە، بۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن خالىغان ئىشنى قىلىشقا كەڭچىلىك يارىتىپ

[1] ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 - جىلد، 136 - بەت. ئىمام ئەبۇ سەئۇدنىڭ «ئىرشادۇل ئەقلىسسەلىم ئىلا مەزايال قۇرئانىل كەرىم» ناملىق تەپسىرى، 8 - جىلد، 225 - بەت.

www.munber.org

بېرىدۇ. ئۇنداق قىلمايدىكەن، پۇشايمانغا قالىدۇ. ۋاقىت كەتكەندە پۇشايمان قىلغاننىڭ نېمە پايدىسى!

ئايالنىڭ ئىددىتى توشۇشقا يېقىنلىشىپ قالغاندا، ئەرنىڭ قانداق قىلىش ئىختىيارى بولۇپ، ئىش ئۇنىڭ قولىدىدۇر. ئەگەر ئۇ خالىسا ئايالنى ئۆيىگە ياندۇرۇپ ئەكېلىۋالىدۇ. ئۇ چاغدا ئايالغا مۇلايىم ۋە يۇمشاق مۇئامىلە قىلىشى كېرەك. ئەگەر ئۇ ئايالدىن ئاجرىشىپ كېتىشنى خالىسا، ئۇنىڭ پۈتۈن ھەقلىرىنى تولۇق بەرگەن ئاساستا ئاجرىشىپ كەتسە بولىدۇ. مەيلى ئۇ ئاجرىشىپ كېتىشنى تاللىغان بولسۇن، ياكى ئۆي تۇتۇشنى تاللىغان بولسۇن، بۇ ئىشقا دىيانەتلىك، ئەخلاقلىق ۋە توغرا يولدا ماڭىدىغان ئىككى ئادىل ئەرنى گۇۋاھ قىلىشى كېرەك.

گۇۋاھچىلار گۇۋاھلىقنى الله تائالانىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ ئادا قىلىشى، ئۇنى يوشۇرماسلىقى كېرەك. بۇ الله تائالا تەرىپىدىن كەلگەن بۇيرۇق بولۇپ، مۆمىن ئۇنىڭغا ئەگىشىدۇ، بويسۇنىدۇ. ئالدىدا ئىلگىرى ۋە كېيىن قىلغان ئىشلىرىدىن سوراققا تارتىلىدىغان بىر كۈننىڭ بارلىقىنى ئوبدان بىلىدۇ.

الله تائالاغا تەقۋادارلىق قىلىش بەندىگە ماددىي جەھەتتىن بولسۇن ياكى مەنىۋي جەھەتتىن بولسۇن قىيىن ئەھۋاللاردىن ﴿چىقىش يولى بېرىدۇ﴾. ھەممىگە قادىر الله تەقۋادار بەندىسىگە ئۇ ئويلاپ باقمىغان ۋە خىيال قىلىپ باقمىغان يەردىن رىزىق بېرىدۇ. ﴿كىمكى﴾ پۈتۈن ئىشلىرىدا الله قا قايتىپ، ھەقىقىي رەۋىشتە الله قا ﴿تەۋەككۇل قىلسا﴾، الله ئۇنىڭ غەملىرىگە كۇپايە قىلىدۇ، ئىشلىرىنى ئاسان قىلىدۇ. الله نىڭ مەخلۇقاتلار ئىچىدىكى ئەمرى ۋە ھۆكمى چوقۇم ئىجرا قىلىنىدۇ. الله ئۆزى خالىغان ۋە ئىختىيار قىلغان ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىدۇ. لېكىن ھەرقانداق ئىشنىڭ ۋاقتى بەلگىلەنگەن. ھەر بىر ئىشنىڭ مۇئەييەن ۋاقتى بار.

نازىل بولۇش سەۋەبلىرى

1 ـ ئىمام ئىبنى ماجە سۈنەندە سەئىد ئىبنى جۇبەيردىن ئۆمەر ئىبنى خەتتاب رەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەفسە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى تالاق قىلىپ، ئاندىن ئۇنىڭ بىلەن يېنىشىۋالغان.»

قەتادە ئەنەسنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەفسە رەزىيەللاھۇ ئەنھانى تالاق قىلدى. ھەفسە ئۆيىگە كەتتى. شۇنىڭ بىلەن الله تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: ﴿ئى پەيغەمبەر! (ئۈممىتىڭگە ئېيتقىنكى) سىلەر ئاياللارنى تالاق قىلساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتىگە (لايىق پەيتتە يەنى پاكلىق ھالىتىدە) تالاق قىلىڭلار﴾ دېگەن ئايەتنى نازىل قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: «ئۇنىڭ بىلەن

يېنىشۋالغىن، كېچىلىرى ناماز ئوقۇيدىغان، كۈندۈزلىرى روزا تۇتىدىغان ئايالدۇر، ئۇ سېنىڭ جەننەتتىكى ئاياللىرىڭدىن بىرىدۇر » دېيىلگەن.

كەلبى مۇنداق دەيدۇ: « بۇ ئايەتنىڭ نازىل بولۇش سەۋەبى بولسا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ھەفسىگە ئاچچىقلانغانلىقى ئىدى. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا سىرلىرىنى سۆزلەپ بەرگەن مەخپىيەتلىكنى ئائىشەگە ئاشكارىلىۋەتكەن. شۇڭا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى بىر تالاق قىلغان. ئاندىن بۇ ئايەت نازىل بولغان. »

2 ـ سۇددىي مۇنداق دەيدۇ: « بۇ ئايەت ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر ھەققىدە نازىل بولغان بولۇپ، ئۇ خوتۇنىنى ھەيزلىك ھالىتىدە بىر تالاق قىلغان ئىدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى خوتۇنى بىلەن يېنىشىۋېلىشقا، ئاندىن ئۇنى ھەيزدىن پاكلانغان، ئاندىن ھەيز كۆرگەن، ئاندىن يەنە پاكلانغانغا قەدەر تۇتۇپ تۇرۇشقا، ئاندىن تالاق قىلماقچى بولسا، شۇنداق پاكلانغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشتىن ئىلگىرى تالاق قىلىشقا بۇيرۇدى. ئەنە شۇ، اللہ تائالا ئاياللارنىڭ تالاق قىلىنىشىغا بۇيرۇغان ئىددەتتۇر. »[1]

تەپسىرنىڭ ئىنچىكە ۋە نازۇك نۇقتىلىرى

1 ـ اللہ تائالانىڭ: ﴿ئى پەيغەمبەر!﴾ دېگەن سۆزىدىكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قارىتىلغان نىدا ۋە خىتاب، ئۇنىڭ ھۆرمىتىنى ئاشۇرۇش ۋە ئۇنى مۇسۇلمانلارنىڭ سەمىگە سېلىش ئۈچۈندۇر. بۇ خىتابنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قارىتىشنىڭ مۇنداق بىرقانچە ئېھتىماللىقى بار:

بىرىنچى، خىتاب قىلىنغۇچىلارنىڭ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا قىلىنغان خىتابنى ئۆزلىرىگە قىلىنغان خىتاب دەپ بىلىش بىلەن كۇپايىلىنىشتۇر. چۈنكى ئۇلار پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئەگىشىشكە بۇيرۇلغان. پەقەت ئۇنىڭغا خاس قىلىنغان ئىشلاردا ئەگەشمىسىمۇ بولىدۇ.

ئىككىنچى، ئايەتنىڭ تولۇق شەكلى مۇنداق بولىدۇ: ئى پەيغەمبەر! ئۈممىتىڭگە ئېيتقىنكى، ﴿سىلەر ئاياللارنى تالاق قىلساڭلار...﴾

ئۈچىنچى، بۇ خىتاب ئادەتتە رەئىسكە قىلىنغان خىتابقا ئەگەشكۈچىلەرنىڭمۇ كىرىدىغانلىقى شەكلىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا خاس قىلىنغان. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۈممىتىنىڭ پېشۋاسىدۇر. بىرەر قەۋمنىڭ رەئىسىگە ياكى ئۇلارنىڭ چوڭىغا، ئۇنىڭ يېتەكچىلىك ۋە رەئىسلىك قىلىدىغانلىقىنى ئېتىبارغا ئالغان ئاساستا: « ئى پالانى! مۇنداق، مۇنداق ئىشلارنى قىلىڭلار » دېيىلىدۇ. ئايەتتىكى خىتاب پەيغەمبەر

[1] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 148 ـ بەت. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 222 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 132 ـ بەت.

www.munber.org

ئەلەيھىسسالامنىڭ مەنسىپىنىڭ چوڭلۇقىنى ئىزھار قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ﴿پەيغەمبەر﴾ دېگەن سۆز تاللانغان. چۈنكى ئۇ پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مەرتىۋىسىنىڭ ئۈستۈنلۈكىنى كۆرسىتىدۇ.

تۆتىنچى، الله تائالا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا نىدا بىلەن خىتاب قىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ھۆرمەتسىزلىك بولماسلىقى ئۈچۈن، خىتابنى ئۇنىڭ ئۈممىتىگە بۇرىدى. چۈنكى تالاق ياخشى كۆرۈلىدىغان ئىش ئەمەس. شۇڭا ئۇنىڭ بىلەن خىتاب قىلىش ھۆرمەتسىزلىك بولىدۇ.

بەشىنچى، ئايەتتىن «ئۈممەت» دېگەن سۆز قىسقارتىۋېتىلگەن. ئۇنىڭ تولۇق شەكلى: «ئى پەيغەمبەر ۋە پەيغەمبەرنىڭ ئۈممىتى! سىلەر ئاياللارنى تالاق قىلساڭلار» دېگەن بولىدۇ.

ئىمام قۇرتۇبى مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر الله تائالا مۆمىنلەرگە خىتاب قىلماقچى بولسا، ﴿ئى پەيغەمبەر!﴾ دېگەن سۆزى بىلەن يۇمشاق خىتاب قىلىدۇ. ئەگەر سۆز ۋە مەنە جەھەتتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆزىگە خىتاب قىلماقچى بولسا: ﴿ئى رەسۇل!﴾[①] دەيدۇ.»[②]

2 ـ ئەگەر بىرى: تالاقنى «بىدئەتلىك تالاق» ياكى «سۈننەتكە ئۇيغۇن تالاق» دەپ ئاتاشتىكى سىر نېمە؟ دېسە، بۇنىڭغا ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ مۇنۇ سۆزى بىلەن جاۋاب بېرىلىدۇ: «ئايال كىشى ھەيزلىك ھالىتىدە تالاق قىلىنسا، بىدئەت تالاق دەپ ئاتىلىدۇ. چۈنكى ئۇ ئىددىتىنى ھەيز كۆرۈۋاتقان كۈنلىرىدىن باشلاپ ھېسابلىيالمايدۇ، بەلكى، ئۈچ ھەيزدىن ئارتۇق ئىددەت تۇتۇشقا توغرا كېلىدۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ ئىددىتى تۆت ھەيز كۆرۈشكە ئايلىنىپ كېتىدۇ. ئۇ ھەيزلىك ھالەتتە تالاق قىلىنغان ۋاقىتتا يا ئىددەت تۇتقۇچى ئەمەس، يا ئېرى بار ئەمەس ئېسىلىق ھالەتتە قالىدۇ. بىرىگە زىيان سېلىشنى ئەقىل قوبۇل قىلمايدۇ. خوتۇننى ھەيزلىك ھالەتتە تالاق قىلىش خوتۇن ئۈچۈن يامان ئاقىۋەت كەلتۈرىدۇ. جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكەزگەن پاكلىق ھالەتتە تالاق قىلىش ئەر ئۈچۈن يامان ئاقىۋەت كەلتۈرىدۇ. ئەگەر خوتۇن پاكلىق ھالەتتە جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈلمەستىن تالاق قىلىنسا، ھەر ئىككىلى يامان ئاقىۋەتتىن خاتىرجەم بولغىلى بولىدۇ. چۈنكى ئەرنىڭ تالاق قىلغان ۋاقتىدىن باشلاپلا ئايال ئېرىدىن بالا قېلىش ئېھتىمالىدىن خاتىرجەم ھالدا ئىددەت تۇتۇشنى باشلىۋېتىدۇ.»[③]

3 ـ رەبىئ ئىبنى خەيسەم مۇنداق دەيدۇ: «الله تائالا ئۆزىگە شۇنداق ھۆكۈم قىلدىكى، كىمكى الله قا تەۋەككۇل قىلسا، الله ئۇنىڭغا كۇپايە قىلىدۇ. كىمكى الله قا ئىمان ئېيتسا،

[①] سۈرە مائىدە، 41 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى ۋە 67 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

[②] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 148 ـ بەت. ئىمام ئەبۇ ھەيياننىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 281 ـ بەت. ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 456 ـ بەت. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 222 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 128 ـ بەت.

[③] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 224 ـ بەت.

الله ئۇنى توغرا يولغا باشلايدۇ. كىمكى الله قا قەرز بەرسە، الله ئۇنى مۇكاپاتلايدۇ. كىمكى الله قا ئىشەنچ باغلىسا، الله ئۇنى نىجاتلىققا ئېرىشتۈرىدۇ. كىمكى الله قا دۇئا قىلسا، الله ئۇنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلىدۇ. بۇنى الله تائالانىڭ كىتابى قۇرئان كەرىم مۇنداق تەستىقلايدۇ: ﴿كىمكى الله قا تەۋەككۇل قىلسا، الله ئۇنىڭغا كۇپايە قىلىدۇ﴾، ﴿كىمكى الله قا (يەنى ھەر قانداق مۇسىبەت الله نىڭ قازاسى بىلەن يېتىدۇ دېگەن سۆزگە) ئىشىنىدىكەن، الله ئۇنىڭ قەلبىنى (سەۋرگە) يېتەكلەيدۇ﴾[1]، ﴿الله قا قەرزي ھەسەنە بەرسەڭلار (يەنى مەمنۇنىيەت بىلەن سەدىقە بەرسەڭلار) الله سىلەرگە ئۇنىڭ (ساۋابىنى) ھەسسىلەپ بېرىدۇ﴾[2]، ﴿كىمكى الله قا (يەنى الله نىڭ دىنىغا) مەھكەم يېپىشىدىكەن، ئۇ توغرا يولغا يېتەكلەنگەن بولىدۇ﴾[3]، ﴿مېنىڭ بەندىلىرىم سەندىن مەن توغرۇلۇق سورىسا (ئۇلارغا ئېيتقىنكى)، مەن ھەقىقەتەن ئۇلارغا يېقىنمەن (يەنى ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى، سۆزلىرىنى بىلىپ تۇرىمەن)، ماڭا دۇئا قىلسا، مەن دۇئا قىلغۇچىنىڭ دۇئاسىنى ئىجابەت قىلىمەن﴾[4]. »[5]

4 ـ الله تائالا: « الله دىن قورقۇڭلار » دېمەستىن، ﴿پەرۋەردىگارىڭلار الله دىن قورقۇڭلار﴾ دېدى. فەخرۇددىن رازى مۇنداق دەيدۇ: « بۇ ئايەت مۇبالىغە قىلىنغان ھالەتتە ئىپادىلەنگەن. چۈنكى « پەرۋەردىگار » دېگەن سۆز ئۇلارغا ساناپ تۈگەتكۈسىز نېمەتلەر ۋە ياخشىلىقلار بىلەن پەرۋىش قىلىنغانلىقنى ئېيتىپ بېرىدۇ. شۇڭا ئۇلار ئەنە شۇ پەرۋىشنىڭ قولدىن كېتىدىغانلىقىدىن ئەنسىرىگەن چاغدا تەقۋادارلىق قىلىشقا تېخىمۇ بەك بېرىلىدۇ. »[6]

5 ـ ئىمام فەخرۇددىن رازى مۇنداق دەيدۇ: « بۇ ئايەتتە يەنە ئىنتايىن ئىنچىكە ۋە نازۇك بىر نۇقتا بولۇپ، ئاياللارنىڭ ئەھۋالىغا كۆڭۈل بۆلۈشتە تەقۋادارلىق قىلىش كىشىنى پۇل ـ مالغا موھتاج قىلىدۇ. شۇڭا الله تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿كىمكى الله دىن قورقىدىكەن، الله ئۇنىڭغا چىقىش يولى بېرىدۇ﴾. بۇ، الله تائالانىڭ: ﴿ئەگەر ئۇلار يوقسۇز بولىدىغان بولسا (ئۇلارنىڭ يوقسۇزلۇقى سىلەرنىڭ ئۇلارنىڭ بىشىنى ئوڭلاپ قويۇشۇڭلارغا توسۇق بولمىسۇن)، الله ئۇلارنى ئۆز كەرىمى بىلەن باي قىلىدۇ﴾[7] دېگەن سۆزىگىمۇ مەزمۇن جەھەتتە يېقىن كېلىدۇ. »[8]

6 ـ الله تائالا: ﴿ئىددەتنى ساناڭلار﴾ دېدى. ئىددەتنى مۇنداق بىرقانچە سەۋەبلەر ئۈچۈن سانايدۇ:

---

[1] سۈرە تەغابۇن،11 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] سۈرە تەغابۇن،17 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[3] سۈرە ئال ئىمران، 101 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[4] سۈرە بەقەرە، 186 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[5] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 162 ـ بەت.
[6] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 225 ـ بەت.
[7] سۈرە نۇر، 32 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[8] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 227 ـ بەت.

www.munber.org

بىرىنچى، يېنىشىۋېلىپ ئۆي تۇتۇشنى ياكى خېتىنى بېرىپ ئاجرىشىپ كېتىشنى كۆزلەپ سانايدۇ. ئىككىنچى، ئۇ خوتۇنى بىلەن ئاجرىشىپ كەتكەنلىكنى ئىسپاتلاشنى، ئۇنىڭ ھەمشىرىسىنى ئېلىشقا ياكى ئۇنىڭدىن باشقا تۆتىنچى خوتۇننى ئېلىشقا ئوخشاش، ئۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە ئېلىش دۇرۇس بولمىغان ئاياللاردىن خوتۇن ئېلىشنى كۆزلەپ سانايدۇ. ئۈچىنچى، ئەگەر ئۈچ تالاق قىلماقچى بولسا، ھەر بىر ھەيزدىن كېيىنكى پاكلىق ۋاقتىدا بىر تالاقنى بۆلۈپ قىلىشنى كۆزلەپ سانايدۇ[1].

7 ـ اللہ تائالا مۇنداق دەيدۇ: ﴿سەن بىلمەيسەنكى، اللہ شۇنىڭدىن كېيىن (يەنى تالاقتىن كېيىن) بىرەر ئىشنى مەيدانغا كەلتۈرۈشى مۇمكىن﴾ يەنى ئاياللىدىن زېرىككىشنى ئۇنىڭغا ئامراق بولۇش، تالاق قىلىشقا بولغان ئىرادىسىنى تالاق قىلغىنىغا پۇشمان قىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن يېنىشىۋېلىش ئىشىنى مەيدانغا كەلتۈرۈشى مۇمكىن. بۇنىڭدىن مەقسەت تالاق قىلغۇچىنى بىر تالاق قىلىشقا ئۈندەش، ئۈچ تالاق قىلىشتىن توسۇشتۇر. ئەگەر ئۇ ئۈچ تالاق قىلسا، ئاجرىشىپ كېتىشكە پۇشايمان قىلغان ۋە يېنىشىۋېلىشقا رىغبەت قىلغان چاغدا ئۆزىگە زىيان سالغان بولىدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ يېنىشىۋېلىشىغا يول قالمايدۇ[2].

شەرىئەت ھۆكۈملىرى

بىرىنچى ھۆكۈم

تالاق قىلىش دۇرۇسمۇ ياكى چەكلەنگەن ئىشمۇ؟

اللہ تائالا ھەقىقەتەن: ﴿سىلەر ئاياللارنى تالاق قىلساڭلار، ئۇلارنىڭ ئىددىتىگە (لايىق پەيتتە يەنى پاكلىق ھالىتىدە) تالاق قىلىڭلار﴾ دېگەن سۆزى بىلەن تالاق قىلىشنى دۇرۇس قىلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «شەك ـ شۈبھىسىزكى، اللہ تائالا ئەڭ يامان كۆرىدىغان دۇرۇس ئىشلاردىن بىرى تالاقتۇر.» يەنە بىر لەۋزىدە: «اللہ ئەڭ يامان كۆرىدىغان ھالال ئىش تالاقتۇر» دېيىلگەن[3].

ھەنەفىي ۋە ھەنبەلىي مەزھەبىدىكىلەر مۇنداق دەيدۇ: تالاق ئەسلىدە چەكلەنگەن ئىشتۇر. نېمىشقا دېگەندە تالاق قىلىش ئەر ـ خوتۇنچىلىق نېمىتىگە تۇزكورلۇق قىلغانلىق بولىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «اللہ تولا خوتۇن

---

[1] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 453 ـ بەت. ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 282 ـ بەت. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 223 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 288 ـ بەت.

[2] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 160 ـ بەت. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 225 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «رۇھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 134 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 290 ـ بەت. ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 453 ـ بەت.

[3] ئىمام ئەبۇ داۋۇد ۋە ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان.

ئېلىپ قويۇۋېتىدىغان ھەر بىر ئادەمگە لەنەت قىلىدۇ.» تالاق پەقەت ئېھتىياج بولغانلىقتىن دۇرۇس قىلىندى. «دۇرۇس قىلىندى» دېگەن بۇ سۆز بەزى ۋاقىتلاردا دۇرۇس قىلىشقا ئېھتىياج چۈشۈپ قالغانلىقتىن دۇرۇس قىلىنىدىغان ئىشلارغا قارىتىلىدۇ.

ئىبنى ھەجەرنىڭ تالاق ھەققىدە مۇنۇلارنى دېگەنلىكى نەقىل قىلىنىدۇ:

1 ـ ۋاجىپ تالاق بولۇپ، مەسىلەن خوتۇنى بىلەن يېقىنچىلىق قىلماسلىققا قەسەم ئىچكەن ئادەمنىڭ تۆت ئاي كۈتكەندىن كېيىن تالاق قىلغىنى، شۇنداقلا ئەر ـ ئايال ئارىسىدا چىقىشالماسلىق يۈز بەرگەندە، ئۇلارنى ياراشتۇرۇش مۇمكىن بولمىسا، ئىككى ھەققانىي كىشىنىڭ ئۇلارنى ئاجراشتۇرۇۋاتقىنى تالاق قىلمىسا بولمايدىغان ۋاجىپ تالاق ھېسابلىنىدۇ.

2 ـ سۈننەت تالاق بولۇپ، مەسىلەن خوتۇنىنىڭ ھەق ـ ھوقۇقلىرىنى ئادا قىلىشتىن ئاجىز كەلگەن ياكى ئۇنىڭغا كۆڭلى بولمىغان ۋە ياكى ئايالى ئىپپەتلىك بولمىغان ئەھۋال ئاستىدا تالاق قىلىش سۈننەتتۇر.

3 ـ ھارام تالاق بولۇپ، بىدئەت تالاقتىن ئىبارەتتۇر.

4 ـ مەكروھ تالاق بولۇپ، مەزكۇر سەۋەبلەرنىڭ بىرىمۇ كۆرۈلمىگەن ئەھۋال ئاستىدا تالاق قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. چۈنكى ھەدىستە: «ھالال نەرسىلەر ئىچىدە الله قا تالاقتىن يامان كۆرۈلىدىغان بىرەر ئىش يوق» دېيىلگەن[1].

ئىككىنچى ھۆكۈم

سۈننەت تالاق دېگەن نېمە؟ ئۇنىڭ شەرتلىرىچۇ؟

ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھادىن شۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇكى، ئۇ خوتۇنىنى ھەيزلىك ھالىتىدە تالاق قىلىدۇ. ئۆمەر بۇ ئەھۋالنى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا ئېيتىپ بېرىدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاچچىقلاپ تۇرۇپ: «ئۇ خوتۇنى بىلەن يېنىشىۋالسۇن، ئاندىن ئۇنى پاك بولغانغا، ئاندىن ھەيز كۆرۈپ يەنە پاك بولغانغا قەدەر نىكاھىدا تۇتسۇن، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يەنىلا ئۇنى تالاق قىلماقچى بولسا، ئۇنىڭ بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەتتە بولۇشتىن ئىلگىرى تالاق قىلسۇن. الله تائالا بۇيرۇغان ئىددەت ئەنە شۇدۇر» دەيدۇ[2].

فىقھشۇناسلار مۇشۇ ھەدىسنىڭ روھىغا ئاساسەن خوتۇننى ھەيزلىك ھالىتىدە تالاق قىلىشنىڭ مەنئى قىلىنغانلىقىغا، پاكلىق ھالىتىدە ئەگەر شۇ پاكلىقتا ئايالى بىلەن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزمىگەن بولسا، تالاق قىلىشنىڭ رۇخسەت قىلىنغانلىقىغا بىرلىككە كەلگەن.

---

[1] ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 132 ـ بەت.
[2] ئىمام بۇخارى، مۇسلىم، ئەبۇ داۋۇد، تىرمىزى، نەسائى، ئىبنى ماجە، مالىك ۋە شافىئى رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

كۆپچىلىك فىقھىشۇناسلار مۇنداق دەپ قارايدۇ: ئەگەر الله بۇيرۇغان ئىددەتتىن باشقا ۋاقىتتا تالاق قىلسا، تالاق چۈشىدۇ، لېكىن گۇناھكار بولىدۇ. چۈنكى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «ئۈچ ئىش بولۇپ، ئۇنىڭ راستىمۇ راستتۇر، چاقچىقىمۇ راستتۇر. ئۇلار: نىكاھ، تالاق ۋە يېنىششتىن ئىبارەتتۇر.»[1]

فىقھىشۇناسلار سۈننەت تالاقتا قايسى تالاقنىڭ كىرىدىغانلىقى ھەققىدە مۇنداق ئوخشىمىغان قاراشلاردا بولغان:

ھەنەفىي مەزھىبىدىكىلەر مۇنداق دەيدۇ: «سۈننەت تالاق مۇنداق ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ: بىرى، ۋاقتىدا قىلىنغان تالاق يەنى ئەر خوتۇنىنى پاكلىق ھالىتىدە جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزمەستىن تالاق قىلىدۇ. ياكى خوتۇنىنىڭ ھامىلدار بولۇپ قالغانلىقى ئايدىڭلاشقان ۋاقىتتا تالاق قىلىدۇ. يەنە بىرى، ئىددەتنى ساناپ، ھەر پاكلىق ھالىتىدە بىر قېتىم تالاق قىلىدۇ.»

مالىكىي مەزھىبىدىكىلەر مۇنداق دەيدۇ: «سۈننەت تالاقتا مۇنداق يەتتە خىل شەرت تېپىلىشى كېرەك: ئەر خوتۇنىنى بىر تالاق قىلىشى، خوتۇن ھەيز كۆرىدىغان ئايال بولۇشى، پاكلىق ھالەتتە تالاق قىلىنىشى، شۇ پاكلىق ھالەتتە جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزمىگەن بولۇشى، ئىلگىرى ھەيزلىك ھالەتتە تالاق قىلىنغان بولماسلىقى، تالاق قىلىنغان پاكلىقتىن كېيىن كېلىدىغان پاكلىقتىمۇ تالاق قىلىنماسلىقى، بەدەلدىن خالىي بولغان بولۇشى (يەنى ئايال پۇل ـ مال بېرىش بەدىلىگە خېتىنى ئالغان بولماسلىقى) كېرەك.»

شافىئىي مەزھىبىدىكىلەر مۇنداق دەيدۇ: «سۈننەت تالاق ھەر بىر پاكلىق ھالەتتە مەخسۇس تالاق قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. ئەگەر پاكلىق ھالەتتە ئۈچ تالاق قىلسىمۇ، بىدئەت بولمايدۇ.»

ھەنبەلى مەزھىبىدىكىلەر مۇنداق دەيدۇ: «سۈننەت تالاق جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزمىگەن پاكلىقتا قىلىنغان تالاقنى كۆرسىتىدۇ.»

جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزمىگەن پاكلىقتا قىلىنغان تالاقنىڭ سۈننەت تالاق ئىكەنلىكى ئۆلىمالار ئارىسىدىكى ئىتتىپاق مەسىلىدۇر. ئەمما ھامىلدار ئىكەنلىكى ئايدىڭلاشقان بولۇشىنى شەرت قىلغان كىشىلەرنىڭ قارىشىغا كەلسەك، ئابدۇللاھ ئىبنى ئۆمەرنىڭ ھەدىسىدە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۆمەرگە: «ئۇنى ئايالى بىلەن يېنىشىۋېلىشقا بۇيرۇغىن. ئاندىن ئۇنى پاكلانغان ياكى ھامىلدارلىقى مەلۇم بولغان چاغدا تالاق قىلسۇن»[2] دېگەنلىكى ئۈچۈن شۇنداق قارالغان.

[1] ئىمام ئەبۇ داۋۇد ۋە تىرمىزى رىۋايەت قىلغان.
[2] ئىمام مۇسلىم، نەسائى، ئەبۇ داۋۇد ۋە ئىبنى ماجە رىۋايەت قىلغان.

ئەمما تالاقنىڭ سانىغا كەلسەك، ئۇنىڭدىكى قاراش ئوخشىماسلىقى بولسا الله تائالانىڭ: ﴿(قايتا يارىشىشقا بولىدىغان) تالاق ئىككى قېتىمدۇر، ئۇنىڭدىن كېيىن (خوتۇننى) چىرايلىقچە تۇتۇش، ياكى ياخشىلىق بىلەن (يەنى زۇلۇم قىلماي، يامان گېپىنى قىلماي، كىشىلەرنى ئۇنىڭدىن يىراقلاشتۇرماي) قويۇۋېتىش لازىم﴾[1] دېگەن سۆزىنى چۈشىنىشتىن كېلىپ چىققان.

ئەمما مالىكىي مەزھىبىدىكىلەرنىڭ: «خوتۇن ھەيز كۆرىدىغان ئايال بولۇشى كېرەك» دېگەن شەرتكە كەلسەك، بۇ فىقھشۇناسلار ئارىسىدا ئىتتىپاق كەلگەن شەرتتۇر. ئىمام فەخرۇددىن رازى مۇنداق دەيدۇ: «سۈننەت تالاق بالاغەتكە يەتكەن، جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈلگەن، ھەيز كۆرۈشى توختىمىغان ۋە ھامىلدار بولمىغان ئايالدىن تەسەۋۋۇر قىلىنىدۇ. ئەمما كىچىك قىز، جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈلمىگەن ۋە قېرىلىقتىن ھەيز كۆرۈشى توختىغان ئايال تالاق قىلىنسا سۈننەت تالاق بولمايدۇ. شۇنداقلا ئۇ پاكلىق بويىچە ئىددەت تۇتالمىغانلىقى ئۈچۈن بىدئەت تالاقمۇ بولمايدۇ.»[2]

ئەبۇ بەكرى جەسساس مۇنداق دەيدۇ: «ۋاقىت خوتۇننى ئىددىتىگە تالاق قىلغان كىشى ئۈچۈن شەرت قىلىنىدۇ. چۈنكى ئىددىتىگە تالاق قىلمىسا يەنى جىنسىي مۇناسىۋەتتە بولۇشتىن ئىلگىرى تالاق قىلسا، ئۇنى ھەيزلىك ھالەتتە تالاق قىلسىمۇ بولىۋېرىدۇ.»[3]

باشقا شەرتلەرگە كەلسەك، فىقھشۇناسلار ئۇنىڭدا ئوخشىمىغان قاراشلاردا بولغان بولۇپ، شاخچە ھۆكۈملەر بايان قىلىنغان كىتابلاردىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ[4].

ئۈچىنچى ھۆكۈم

ئىددەت تۇتىۋاتقان ئايال ئەرنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ كېتەمدۇ؟

الله تائالانىڭ: ﴿(ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشمىغىچە) ئۇلارنى ئۆيلىرىدىن چىقىرىۋەتمەڭلار، ئۇلارمۇ (ئۆيىدىن) چىقمىسۇن، ئۇلار پەقەت ئوچۇق پاھىشە قىلسىلا ئاندىن (ھەدنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن) چىقىدۇ﴾ دېگەن سۆزى تالاق قىلىنغان ئايالنىڭ ئىددەت ئىچىدىلا بولىدىكەن ئەر - خوتۇنچىلىق قىلغان ئۆيىدىن چىقىپ كەتمەسلىكىنى، ئېرىنىڭمۇ ئۇنى چىقىرىۋېتىشىنىڭ دۇرۇس ئەمەسلىكىنى، خوتۇنىنىڭمۇ زۆرۈر ئېھتىياج بولۇپ قالمىغان ئەھۋال ئاستىدا سىرتلارغا چىقىشىنىڭ دۇرۇس ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىدۇ. ئەگەر ئايال ئۆزى چىقىپ كەتسە گۇناھكار بولىدۇ، ئەمما ئىددەت ئۈزۈلۈپ كەتمەيدۇ. يېنىشقىلى

---

[1] سۈرە بەقەرە، 229 - ئايەتنىڭ بىر قىسمى.
[2] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 - جىلد، 223 - بەت. «ئەلفىقھۇ ئەلەلمەزاھىب ئەلئەربەئە» ناملىق كىتابقا قاراڭ.
[3] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 - جىلد، 453 - بەت. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 - جىلد، 150 - بەت.
[4] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 - جىلد، 452 — 453 - بەتلەر. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 - جىلد، 150 — 152 - بەتلەر. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 - جىلد، 129 - بەت. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 - جىلد، 222 — 123 - بەتلەر. ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 8 - جىلد، 281 — 282 بەتلەر.

www.munber.org

بولىدىغان دەرىجىدە تالاق قىلىنغان ۋە يېنىشقىلى بولمايدىغان دەرىجىدە تالاق قىلىنغان ئايال بۇ ھۆكۈمدە ئوخشاشتۇر.

فىقھشۇناسلار ئىددەت تۇتىۋاتقان ئايالنىڭ ئۆز ئۆيىدىن ئۆيىدىن چىقىشى ھەققىدە مۇنداق ئوخشىمىغان قاراشلاردا بولغان:

1 ـ ئىمام مالىك ۋە ئەھمەد مۇنداق دەيدۇ: «ئىددەت تۇتىۋاتقان ئايال ئۆز ئېھتىياجلىرى ئۈچۈن كۈندۈزى سىرتلارغا چىقسا بولىدۇ. پەقەت كېچىسى ئۆيدە تۇرۇشى لازىم.»

2 ـ ئىمام شافىئىي مۇنداق دەيدۇ: «يېنىشقىلى بولىدىغان دەرىجىدە تالاق قىلىنغان ئايال كۈندۈزىمۇ، كېچىسىمۇ سىرتلارغا چىقمايدۇ. پەقەت يېنىشقىلى بولمايدىغان دەرىجىدە تالاق قىلىنغان ئايال سىرتلارغا كۈندۈزى چىقسا بولىدۇ.»

3 ـ ئىمام ئەبۇ ھەنىفە مۇنداق دەيدۇ: «تالاق قىلىنغان ئايال كېچىسىمۇ، كۈندۈزىمۇ سىرتلارغا چىقمايدۇ. ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ئايال كۈندۈزى چىقسا بولىدۇ.»

مالىكى ۋە ھەنبەلى مەزھەبىدىكىلەرنىڭ دەلىلى

ئىمام مالىك ۋە ئەھمەد جابىر ئىبنى ئابدۇللاھنىڭ مۇنۇ ھەدىسىنى دەلىل قىلىدۇ: مېنىڭ ئانا تەرەپ ھاماچام تالاق قىلىندى. ئۇ خورمىسىنى ئۈزمەكچى بولدى. بىر ئادەم ئۇنى سىرتقا چىقىشتىن توستى. شۇڭا ئۇ ئايال پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ قېشىغا كەلدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا: «شۇنداق، خورمىڭىزنى ئۈزۈۋېلىڭ، سىز سەدىقە بېرىشىڭىز ياكى بىرەر ياخشى ئىش قىلىشىڭىز مۇمكىن» دېدى[1].

شافىئىي مەزھەبىدىكىلەرنىڭ دەلىلى

ئىمام شافىئىي يېنىشقىلى بولىدىغان دەرىجىدە تالاق قىلىنغان ئايالغا نىسبەتەن ﴿(ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشمىغىچە) ئۇلارنى ئۆيلىرىدىن چىقىرىۋەتمەڭلار﴾ دېگەن ئايىتى كەرىمنى دەلىل قىلىپ، ئۇ كېچىسىمۇ، كۈندۈزىمۇ سىرتلارغا چىقمايدۇ، دەپ قارايدۇ. ئەمما يېنىشقىلى بولمايدىغان دەرىجىدە تالاق قىلىنغان ئايالغا نىسبەتەن قەيسىنىڭ قىزى فاتىمەنىڭ ھەدىسىنى دەلىل قىلىدۇ. سەھىھ مۇسلىمدا رىۋايەت قىلىنغان بۇ ھەدىستە مۇنداق دېيىلىدۇ، قەيسىنىڭ قىزى فاتىمە: ئى الله نىڭ پەيغەمبىرى! ئېرىم مېنى ئۈچ تالاق قىلدى، مەن ئۆزەمگە بىرەر خەۋپنىڭ يېتىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيمەن، دېدى. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنى يۆتكىلىپ كېتىشكە بۇيرۇدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يۆتكىلىپ كەتتى.»[2]

---

[1] ئىمام مۇسلىم رىۋايەت قىلغان. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 153 ـ بەت.

[2] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 454 ـ بەت. ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 282 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 289 ـ بەت. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 154 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «رووھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 133 ـ بەت. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 224 ـ بەت.

سەھىھ بۇخارىدا ئائىشە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ مۇنداق دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ: «قەيسنىڭ قىزى فاتىمە ۋەھىملىك بىر جايدا ئولتۇراتتى. شۇڭا ئۇنىڭغا بىرەر خەۋپ يېتىپ قېلىش ئەندىشىسى بار ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا كۆچۈپ كېتىشكە رۇخسەت قىلغان.»

ھەنەفى مەزھىبىدىكىلەرنىڭ دەلىلى

ئىمام ئەبۇ ھەنىفە اللہ تائالانىڭ: ﴿(ئۇلارنىڭ ئىددىتى توشمىغىچە) ئۇلارنى ئۆيلىرىدىن چىقىرىۋەتمەڭلار، ئۇلارمۇ (ئۆيىدىن) چىقمىسۇن، ئۇلار پەقەت ئوچۇق پاھىشە قىلسىلا ئاندىن (ھەدنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن) چىقىدۇ﴾ دېگەن سۆزىنىڭ ئومۇمىي مەنىسىنى دەلىل قىلىدۇ. تالاق قىلىنغان ئايال مەيلى يېنىشقىلى بولىدىغان دەرىجىدە تالاق قىلىنسۇن ياكى يېنىشقىلى بولمايدىغان دەرىجىدە تالاق قىلىنسۇن بەرىبىر ئۇنىڭ كېچىسمۇ، كۈندۈزىمۇ سىرتلارغا چىقىشى ھارام قىلىنىدى. ئەمما ئېرى ئۆلۈپ قالغان ئايال كۈندۈزى ئېھتىياجلىرىنى قامداش ئۈچۈن سىرتلارغا چىقىشقا موھتاج بولىدۇ. زۆرۈرىيەت بولمىغانلىقى ئۈچۈن كېچىسى چىقسا بولمايدۇ.

ئەگەر ئەر ئايالىغا چىقىپ كېتىشكە رۇخسەت قىلغان تەقدىردە ئۇ چىقىپ كەتسە بولامدۇ؟

ھەنەفىي مەزھىبىدىكىلەر مۇنداق دەيدۇ: «ئۇنىڭ چىقىپ كېتىشگە بولمايدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ ئۆيدە ئولتۇرۇشى شەرىئەتنىڭ تەكىتلەنگەن ھەققى بولۇپ، رۇخسەت قىلىش بىلەن ساقىت بولۇپ كەتمەيدۇ. ئەگەر ئايال ئېرىنىڭ ئۆي بىلەن تەمىنلىمەسلىك شەرتى بىلەن خېتىنى ئالغان بولسا، ئۆي بىلەن تەمىنلەش ئەرنىڭ گەردىنىدىن ساقىت بولىدۇ. لېكىن ئايالنىڭ ئەرنىڭ ئۆيىنى كىراغا ئېلىپ ئولتۇرۇشى لازىم بولىدۇ. ئەمما ئۇنىڭ ئۆيدىن چىقىپ كېتىشى ھالال بولمايدۇ.»

شافىئىي مەزھىبىدىكىلەر مۇنداق دەيدۇ: «ئەگەر ئەر ـ ئايال ئىككىسى كۆچۈپ كېتىشكە كېلىشكەن بولسا، دۇرۇس بولىدۇ. چۈنكى ھەق يەنىلا ئۇ ئىككىسىنىڭ ئۈستىدىن چەتنەپ كەتمەيدۇ. ئايەت: ئۇلارنى ئۆيدىن چىقىرىۋەتمەڭلار، ئۇلارمۇ بىسمىغا ئۈچرىغانلىق سەۋەبىدىن ئۆيدىن چىقىپ كەتمىسۇن، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.»[1]

ئىمام فەخرۇددىن رازى مۇنداق دەيدۇ: «ئەر رازى بولغان تەقدىردىمۇ، ئايالنىڭ ئۆيدىن چىقىپ كېتىشگە بولمايدۇ. ئايال رازى بولغان تەقدىردىمۇ، ئەرنىڭ ئۇنى ئۆيدىن چىقىرىۋېتىشگە بولمايدۇ. پەقەت زۆرۈرىيەت تېپىلغاندىلا ئاندىن چىقسا بولىدۇ.»[2]

تۆتىنچى ھۆكۈم

[1] ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 133 ـ بەت.
[2] ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 225 ـ بەت.

www.munber.org

ئىددەت تۈتۈۋاتقان ئايالنى ئۆيدىن چىقىرىپ تاشلايدىغان پاھىشەدىن نېمە مەقسەت قىلىنىدۇ؟

سەلەف ئۆلىمالار اللہ تائالانىڭ: ﴿ئۇلار پەقەت ئوچۇق پاھىشە قىلسىلا ئاندىن چىقىدۇ﴾ دېگەن سۆزىدىكى پاھىشىنىڭ نېمە مەنىنى ئىپادىلەيدىغانلىقى ھەققىدە ئوخشىمىغان قاراشلاردا بولغان. بۇنىڭغا ئەگىشىپ فىقھشۇناسلارمۇ ئوخشىمىغان قاراشلاردا بولغان:

ئىمام ئەبۇ ھەنىيفە ئابدۇللا ئىبنى ئۆمەرنىڭ سۆزىنى نەقىل قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئايالنىڭ ئىددىتى توگەشتىن ئىلگىرى ئۆيدىن چىقىپ كېتىشى پاھىشىدۇر.» شۇنداق بولغاندا ئايەت: ئۇلارنىڭ ئۆيدىن چىقىپ كېتىشىگە رۇخسەت قىلىنمايدۇ، پەقەت ئۇلار ھەقسىزلىق قىلىپ ئۆيلىرىدىن چىقىپ كەتسە، ئوچۇق پاھىشە (يەنى يامان ئىشنى) قىلغان بولىدۇ، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. ھەممىگە مەلۇمكى، ئۇلارنىڭ ئۆيدىن چىقىپ كېتىشىگە رۇخسەت قىلماسلىق ئۇلارنى ئۆيدىن چىقىپ كېتىشتىن مەنئى قىلىشتا تېخىمۇ كۈچلۈك مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئىمام ئەبۇ يۈسۈف، ھەسەن بىلەن زەيد ئىبنى ئەسلەمنىڭ سۆزىنى نەقىل قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئىددەت تۈتۈۋاتقان ئايال زىنا قىلغان بولسا، ھەد جازاسىنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن چىقىدۇ.» يەنى ئايەت: ئۇلارنى ئۆيلىرىدىن چىقىرىۋەتمەڭلار، ئۇلار پەقەت زىنا قىلغان بولسا ھەد جازاسىنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن ئۆيلىرىدىن چىقىدۇ، دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئىبنى ئابباس مۇنداق دەيدۇ: «ئىددەت تۈتۈۋاتقان ئايال پەقەت ئەرنىڭ تۇغقانلىرىغا تىل ـ ئاھانەت قىلسا، ئۇلارنىڭ ئۇنى ئۆيدىن چىقىرىۋېتىشى دۇرۇس بولىدۇ. قەيسنىڭ قىزى فاتىمەنىڭمۇ شۇنداق قىلغانلىقى ئۈچۈن چىقىرىۋېتىلگەنلىكى رىۋايەت قىلىنغان.»

ئىبنى ئابباس يەنە مۇنداق دەيدۇ: «بۇ پاھىشە ئوغرىلىق قىلىش، بوھتان چاپلاش، زىنا قىلىش ۋە باشقا بارلىق گۇناھلارنى كۆرسىتىدۇ.» ئىمام تەبەرى مۇشۇ قاراشنى تاللىغان.

زەھھاك مۇنداق دەيدۇ: «ئوچۇق پاھىشە ئۇنىڭ ئەرگە ئىسيانكارلىق قىلىشىدۇر.» قەتادە مۇنداق دەيدۇ: «ئىددەت تۈتۈۋاتقان ئايال پەقەت سەركەشلىك قىلسا، ئۇنى چىقىرىۋېتىش دۇرۇس بولىدۇ.»[①]

ئەبۇ بەكرى جەسساس مۇنداق دەيدۇ: «بۇ سۆزنىڭ مەزكۇر مەنىلەرنىڭ ھەممىنى ئىپادىلەش ئېھتىمالى بار. ئۇنىڭ ھەممىسى دۇرۇستۇر. شۇڭا ئۇنىڭ ئۆيدىن چىقىشى پاھىشىدۇر. ئەگەر ئۇ زىنا قىلسا ھەد جازاسى ئۈچۈن چىقىرىلىدۇ. ئەگەر ئۇ ئېرىنىڭ

① ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 156 ـ بەت. ئىمام ئەبۇ ھەييانىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 282 ـ بەت. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 224 ـ بەت. ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 454 ـ بەت. ئىمام ئىبنى جەۋزىنىڭ «زادۇل مەسىر فىي ئىلمىتتەپسىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 289 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «روھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 133 ـ بەت.

تۇغقانلىرىغا تىل ـ ئاھانەت قىلىسمۇ چىقىرىۋېتىلىدۇ. ئەمما ئەرگە ئىسيانكارلىق قىلىش ۋە سەركەشلىك قىلىشقا كەلسەك، ئەگەر بۇ، تىل ـ ئاھانەت قىلىشقا ھەمدە يامان مۇئامىلە قىلىشقا ياتىدىغان ئىش بولۇپ، ئىددەت تۇتىۋاتقان ئايال بىلەن بىر ئۆيدە تۇرۇش قىيىن بولۇپ قالسا، بۇ ۋاقىتتىمۇ ئۇنى چىقىرىۋەتسە بولىدۇ. ئەگەر ئايال ئېرىگە بۇنىڭدىن باشقا بىرەر ئىشتا ئىسيانكارلىق قىلغان بولسا، بۇ ئۇنى ئۆيدىن چىقىرىۋېتىشكە ئۆزرە بولالمايدۇ.»[①]

ئىبنۇل ئەرەبى مۇنداق دەيدۇ: «ئىددەت تۇتىۋاتقان ئايال زىنا قىلسا ئۆيدىن چىقىرىۋېتىلىدۇ، دىگۈچىلەرنىڭ سۆزىگە كەلسەك، بۇنىڭ ھېچ ئاساسى يوق. چۈنكى ئۇ مەقسەتتە چىقىرىش ئۆلتۈرۈش ۋە يوق قىلىش ئۈچۈن چىقىرىش ھېسابلىنىدۇ. بۇ، ھالال ياكى ھارام نەرسىدىن ئايرىپ قارىغانلىق بولمايدۇ. ئەمما تىل ـ ئاھانەت قىلسا دىگۈچىلەرنىڭ قارىشىغا كەلسەك، ئۇنى قەيسىنىڭ قىزى فاتىمەنىڭ ھەدىسى[②] چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. ئەمما بارلىق گۇناھلارنى كۆرسىتىدۇ دىگۈچىلەرنىڭ قارىشىغا كەلسەك، بۇ خاتادۇر. چۈنكى غەيۋەت ۋە شۇنىڭغا ئوخشىغان گۇناھلار ئىددەت تۇتىۋاتقان ئايالنى ئۆيدىن چىقىرىۋېتىشكە، ياكى ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ چىقىپ كېتىشىگە يول قويمايدۇ. ئەمما بۇ سۆز ھەقسىزلىك قىلىپ چىقىپ كېتىشنى كۆرسىتىدۇ دىگۈچىلەرنىڭ سۆزىگە كەلسەك، بۇ توغرىدۇر. شۇنداق بولغاندا ئايەتنىڭ مەنىسى مۇنداق بولىدۇ: ئۇلارنى ئۆيلىرىدىن چىقىرىۋەتمەڭلار، ئۇلارمۇ شەرئەت ھۆكمىگە بويسۇنۇپ چىقىپ كەتمىسۇن، پەقەت ئۇلار بۇنىڭغا بويسۇنماي چىقىپ كەتسە پاھىشە قىلغان بولىدۇ.»[③]

بەشىنچى ھۆكۈم

ئاجراشقان ياكى يېنىشقان چاغدا باشقىلارنى گۇۋاھ قىلىشنىڭ ھۆكمى نىمە؟

ئىمام ئەبۇ ھەنىفە مۇنداق دەيدۇ: «ئاجراشقان ياكى يېنىشقان چاغدا باشقىلارنى گۇۋاھ قىلىش سۈننەتتۇر. چۈنكى اللە تائالا: ﴿ئۆزئارا سودا قىلىشقان ۋاقىتىڭلاردا گۇۋاھچى تەكلىپ قىلىڭلار﴾[④] دەيدۇ. ئىلىم ـ سېتىم قىلغاندا باشقىلارنى گۇۋاھ قىلىش بولسا ۋاجىپ ئەمەس، سۈننەتتۇر. شۇڭا بۇ يەردىكى گۇۋاھلىقمۇ سۈننەت ھېسابلىنىدۇ.»

بۇ، ئىمام مالىك، شافىئىي ۋە ئەھمەدتىن (ئىمام شافىئىي ۋە ئەھمەدنىڭ ئىككى قارىشىنىڭ بىرىدە) ئىبارەت كۆپچىلىك فىقھشۇناسلارنىڭ قارىشىدۇر. ئىمام شافىئىي ۋە ئەھمەد يەنە بىر قارىشىدا مۇنداق دەيدۇ: «يېنىشىشتا باشقىلارنى گۇۋاھ قىلىش پەرزدۇر، ئاجرىشىشتا گۇۋاھ قىلىش سۈننەتتۇر.»

www.munber.org

[①] ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 454 ـ بەت.

[②] بۇ ھەدىستە: «پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇ ئايالغا ئېرىنىڭ ئۆيىدە بىرەر زىيان يېتىپ قېلىشىدىن ياكى ئۇ ئايالنىڭ يامان سۆزلەر بىلەن ئېرىنىڭ تۇغقانلىرىغا تىل ـ ئاھانەت قىلىشىدىن ئەنسىرەپ قالغان» دېيىلىدۇ. ئۇنى ئىمام بۇخارى رىۋايەت قىلغان.

[③] ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 156 ـ بەت.

[④] سۈرە بەقەرە، 282 ـ ئايەتنىڭ بىر قىسمى.

كۆپچىلىك فىقھشۇناسلارنىڭ دەلىللىرى

1 ـ ﷲ تائالانىڭ ئەرگە ئايالىنى چىرايلىقچە تۇتۇپ تۇرۇش ياكى ياخشىلىقچە ئاجرىشىپ كېتىشنى بەلگىلىگەنلىكى، ئۇنىڭ ئارقىدىن گۇۋاھ قىلىشنى بايان قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئەگەر ئەر يېنىشىشنى خالىسا يېنىشۇۋالالايدىغانلىقى ۋە شۇنىڭدىن كېيىن گۇۋاھ قىلىشنىڭ دۇرۇسلىقى مەلۇم بولىدۇ. دېمەك، ﷲ تائالا يېنىشىشتا گۇۋاھ قىلىشنى شەرت قىلمىدى.

2 ـ فىقھشۇناسلار ئايەتتىكى مەزكۇر ئاجرىشىشنىڭ ئايالنى ئىددىتى تۈگىگەنگە قەدەر تاشلىۋېتىش ئىكەنلىكى، ئۇنىڭغا بىرىنى گۇۋاھ قىلمىسمۇ بۇ ئاجرىشىشنىڭ توغرا ئاجرىشىش بولىدىغانلىقى ھەققىدە ئىتتىپاق قاراشتا بولغان. گۇۋاھ قىلىش ئايەتتە ئاجرىشىشتىن كېيىن تىلغا ئېلىنغان، يەنە كېلىپ گۇۋاھلىق توغرا رەۋىشتە ئاجرىشىش ئۈچۈن شەرت قىلىنمىغان، يېنىشىشتىمۇ شۇنداق بولىدۇ.

3 ـ ئاجرىشىش ئەرنىڭ ھەققى بولغانلىقى ئۈچۈن گۇۋاھلىقسىز ئاجرىشىش دۇرۇس بولىدۇ. چۈنكى ئەر ئايالنى قويۇۋېتىشتا بىرىنىڭ رازى بولۇشىغا موھتاج ئەمەس. يېنىشىشمۇ ئەرنىڭ ھەققى بولغاچقا، گۇۋاھلىقسىز يېنىشىۋېلىش دۇرۇس بولىدۇ.

4 ـ ئەگەر تالاق قىلغانلىق مەلۇم بولۇپ، يېنىشقانلىق مەلۇم بولمىسا ياكى تالاق قىلغانلىق ۋە ئاجراشقانلىق مەلۇم بولمىسا، ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنىڭ ئارىسىدا تېنىۋېلىش يۈز بېرىشىدىن ئەمىن بولغىلى بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ﷲ تائالا ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنى يېنىشىش ياكى ئاجرىشىپ كېتىش ئىشىدا ئېھتىيات يولىنى تۇتۇپ ۋە ئۆزلىرىگە چاپلىنىپ قېلىش ئېھتىمالى بولغان تۆھمەتنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، گۇۋاھ قىلىشنى بۇيرۇغان. ئېھتىيات يولىنى تۇتۇش بولسا، يېنىشقان ياكى ئاجرىشىپ كەتكەن ۋاقتىنىڭ ئۆزىدىلا گۇۋاھ قىلىشقا قارىتىلىپ قالماستىن، ئۇنىڭدىن كېيىن ئېھتىيات يولىنى تۇتۇشقىمۇ قارىتىلىدۇ. ئەگەر ئەر يېنىشىپ ياكى ئاجرىشىپ بولغاندىن كېيىن گۇۋاھ قىلسا يەنى ئاجرىشىپ بولغاندىن بىر ـ ئىككى سائەت كېيىن گۇۋاھ قىلسا، ئۇنىڭ ھۆكمىدىمۇ ئۆزگىرىش بولماسلىقى كېرەك①.

ئايەتلەر كۆرسىتىدىغان ئەھمىيەتلىك نۇقتىلار

1 ـ سۈننەت تالاق پاكلىق ھالەتتە جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزمەستىن قىلىنغان تالاقنى كۆرسىتىدۇ.

---

① ئىمام جەسساسنىڭ «ئەھكامۇل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 3 ـ جىلد، 455 ـــ 456 ـ بەت. ئىمام فەخرۇددىن رازىنىڭ «ئەتتەپسىر ئەلكەبىر» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 226 ـ بەت. ئىمام قۇرتۇبىنىڭ «ئەلجامىئ لىئەھكامىل قۇرئان» ناملىق تەپسىرى، 18 ـ جىلد، 158 ـ بەت. ئىمام ئەبۇ ھەييانىنىڭ: «ئەلبەھرۇل مۇھىيت» ناملىق تەپسىرى، 8 ـ جىلد، 282 ـ بەت. ئىمام ئەلۇسىنىڭ «رۇھۇلمەئانى» ناملىق تەپسىرى، 28 ـ جىلد، 134 ـ بەت.

2 ـ بىدئەت تالاق ئايالنى جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزگەن پاكلىقتا ياكى ھەيز ۋاقتىدا تالاق قىلىشنى كۆرسىتىدۇ.

3 ـ تالاق قىلىنغان ئايالنى تۇرالغۇ جاي بىلەن تەمىنلەش ئېرىنىڭ ئۈستىگە ۋاجىپتۇر. ئۇنىڭ ئىددىتى تۈگىگىچە ئەرنىڭ ئۇنى ئۆيدىن چىقىرىۋېتىشى دۇرۇس ئەمەس.

4 ـ ئەگەر ئايال ئىددىتى تۈگەشتىن بۇرۇن ئەرنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ كەتسە، الله قا ئاسىيلىق قىلغان ۋە گۇناھكار بولغان بولىدۇ.

5 ـ الله تائالانىڭ قانۇنلىرىغا ئەمەل قىلىش، ئۇنىڭغا تاجاۋۇز قىلماسلىق ۋاجىپتۇر. چۈنكى ئۇ الله نىڭ شەرىئىتىدۇر.

6 ـ ئىنسانلاردىن زۇلۇمنى كۆتۈرۈۋېتىش ئۈچۈن الله تائالانىڭ بەندىلىرىگە (الله تائالانىڭ رازىلىقىنى كۆزلەپ) گۇۋاھلىق بېرىش ھەقتۇر.

7 ـ الله قا تەۋەككۇل قىلغاندا ۋە ئۇنىڭغا يېلىنغاندا پۈتۈن ئىشلارنى ئىدارە قىلغىلى بولىدۇ ۋە كۆڭۈل راھەت تاپىدۇ.

ئايەتلەرنىڭ ھېكمىتى

ئائىلە ئىسلام جەمئىيىتىنى بەرپا قىلىشنىڭ دەسلەپكى ئاساسىدۇر. ئائىلە بىلەن جەمئىيەتنىڭ ئۇلى قۇرۇلىدۇ. ئىنسانلار ئائىلىدە ئۆزئارا مېھرى ـ شەپقەت، كۆيۈنۈش ۋە قوغدىنىش ئىچىدە بىر ـ بىرى بىلەن ئۇچرىشىدۇ. ئائىلىنىڭ ھىمايىسىدە پەرزەنتلەر ئۆسۈپ يېتىلىپ، ئاستا ـ ئاستا نەۋقىرانلىق چاغلىرىغا تولۇپ يېتىدۇ. مېھرى ـ شەپقەتنىڭ تۈپ يىلتىزلىرى ۋە ئۆزئارا پۈتۈنلىشىشنىڭ قويۇق مۇناسىۋەتلىرى ئائىلىدىن كېلىپ چىقىدۇ.

بىراق، تىرىكچىلىكنىڭ ئەمەلى ۋەزىيەتلىرى ۋە ئىنسانىيەت تەبىئىتى ۋاقتىتىن ۋاقتىقا ئەر ـ خوتۇنلۇق تىرىكچىلىكنى داۋام قىلىش مۇمكىن بولمايدىغان بەزى ھالەتلەرنىڭ بارلىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن الله تائالا ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنى ياراشتۇرۇپ قويۇشنىڭ پۈتۈن چارىلىرى نەتىجە بەرمىگەن ئەھۋال ئاستىدا تالاق قىلىشنى ئەڭ ئاخىرقى ھەل قىلغۇچ چارىسى قىلىپ بەلگىلىدى ۋە ئەرنىڭ تالاقتىن ئىبارەت الله ئەڭ ياقتۇرمايدىغان ئىشنى قىلىشىغا رۇخسەت قىلدى.

لېكىن، ئەرنىڭ ئۆزى خالىغان ۋاقىتنىڭ ھەممىسىدە تالاق قىلىشى سۈننەت ئەمەس. شۇڭا ئۇ ئايالنى ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈيدىغان ۋاقىت ھەيزلىك ھالىتىدە تالاق قىلسا بولمايدۇ. بۇ، ئەرنى بىر مەھەل مۆھلەت بېرىشكە، ئەر ـ خوتۇنلۇق تۇتقىچىنى ئاجرىتىۋېتىش ئۈچۈن ئالدىراپ كەتمەسلىككە، خوتۇنىنىڭ ياخشى ئىشلىرى ھەققىدە پىكىر يۈرگۈزۈشكە ئۈندەيدۇ. شۇنداق قىلغاندا ئايالىنىڭ ياخشى تەرەپلىرىنىڭ يامان

www.munber.org

تەرەپلىرىدىن كۆپ ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىش ئارقىلىق قەلبلەر ئۆزگىرىپ قېلىشى، ئارىدا تويۇقسىز پەيدا بولغان غەزەپ ـ نەپرەت دولقۇنلىرىدىن ۋە ئەرنىڭ ئايالىغا قارىتا ساقلاپ كېلىۋاتقان مېھرى ـ مۇھەببىتىنى قاپلىۋالغان قارا بۇلۇتتىن كېيىن ئەھۋال ئىلگىرىكى ساپلىق ھالىتىگە قايتىپ قېلىشى مۇمكىن.

تالاق شەرىئەت كۆرسىتىپ بەرگەن ۋاقىتتا قىلىنسۇن ياكى باشقا ۋاقىتتا قىلىنسۇن، تالاق چۇشۇۋېرىدۇ. چۈنكى ئەر ـ خوتۇنلۇق رىشتىسىنى ئاجرىتىپ تاشلاش ۋە جەمئىيەتنىڭ دەسلەپكى ئاساسىنى ۋەيران قىلىش ھەر ۋاقىت تىلغا ئالىدىغان، كىچىككىنە ئىش ئۇچۇنمۇ ئالدىراپ ـ تېنەپ قىلىدىغان ئويۇنچۇق ئەمەس. بەلكى ئۇ ھەر ۋاقىت راستچىللىقنى تەلەپ قىلىدىغان قەتئىي ئىشتۇر. كىمكى تالاق قىلىش يوللۇق بولمىغان ۋاقىتتا تالاق ئېغىزىدىن چىقارسا، ئۇنىڭ نەتىجىلىرىگە ئەمەل قىلىش لازىم. لېكىن ئۇ الله قا ئاسىيلىق قىلغان بولىدۇ. چۈنكى ئۇ الله نىڭ بەلگىلىمىلىرى ئۈستىدە توختىمىدى، ئۇنىڭ تەلىم ـ تەربىيىلىرىگە ئەگەشمىدى.

ھەممىنى بىلىپ تۇرغۇچى، ھەممىدىن تولۇق خەۋەردار الله تالاق قىلغۇچىنى ئايالىنىڭ ئىددىتىنىڭ تۈگىگەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇشى، ئىددەتنىڭ مۇددىتىنى ئۇزارتىۋېتىپ ئۇنىڭغا زىيان سېلىپ قويماسلىقى ئۈچۈن ئىددەتنى ساناشقا ۋە ئۇنىڭ مۇددىتىنى ئىنچىكىلەپ ئۇقۇپ تۇرۇشقا بۇيرۇدى. ئەگەر ئىددەت ياخشى ھېسابلانمىسا، ئىددەتنىڭ مۇددىتى كېمىيىپ كېتىپ، ئىددەت تۈتۈشنىڭ تالاق قىلىنغۇچى ئايالنىڭ بەچچىدانىدا بالا بار ياكى يوقلۇقىنى ئىسپاتلاشتىن ئىبارەت بولغان ئەسلى مەقسىتىدىن چەتنەپ كېتىپ قالىدۇ.